

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

6.Cilt

1992

3.Sayı

Üniversite Kütüphanesi Sisteminde Kütüphaneci-Kullanıcı Etkileşimi

Nazlı Alkan

Bu çalışmanın amacı, üniversite kütüphanelerini genel bir yaklaşımla ele alıp değerlendirenken, batı toplumları, gelişmekte olan ülkeler ve yurdumuzdaki konumlarını belirlemek, bu kütüphaneleri bir sistem olarak incelemek ve sistemin gereği olan kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin önemini vurgulamaktır.

Bilindiği üzere, çağımızda teknolojik gelişmeler ve bilgi patlamasıyla gelen "değişme" kavramı, üniversite kütüphanelerini de etkilemiştir.

Kütüphane hizmetlerini, onları kullanan insan faktörünü atlayarak düşünmenin, yok denecek kadar az bir anlamı vardır. Bu açıdan bakılınca, hizmetleri ve onların kullanıcılarını bir sistem içinde ve birbirlerini etkileyen unsurlar olarak düşünmek anlamlı olur (Buckland, 1988:27). Etkileşim zaten sistemin gereğidir. Açık sistemlerden olan kütüphaneler, çevreleriyle sürekli etkileşim halinde olan, çevrelerinden enerji ya da hammadde olarak bunu bir çıktıya veya hizmete dönüştüren kuruluşlardır. Kütüphaneleri etkileşim ve değişimden soyutlayarak ele almak olanaksızdır. Çevreden gelen etki ve değişmeden soyutlanarak hizmet üretmeye çalışan kütüphaneler, kısa bir süre sonra dengelerini yitirmeye mahkum olurlar (Tonta, 1987:85). Sistemin yapısında olan unsurlar, kütüphaneler için de geçerli olduğuna göre, kütüphane sistemi, ancak hizmet-kullanıcı etkileşimi ile açıklanabilir. Kütüphane sisteminde hizmetler kendi başına değerlendirilemez.

Kütüphanenin açık bir sistem olması şu demektir: Kütüphane içindeki etkinlikler, dünyanın geri kalan kısmından kopuk değildir. Gerçekten de, kütüphane hizmetleriyle ilgili ne varsa, sistemin dışında kalan herhangi bir unsurun karışmasından çabuk etkilenir. Örneğin, grevler kaynakların sağlanmasını geciktirebilir, kullanıcılar herhangi bir zamanda kütüphane dışı bir bilgi kaynağını kullanmaya karar verebilirler, bu bilgi kaynağı bir arkadaşın vereceği bir bilgi, ya da bir kitapçıdan satın alınacak bir kitap olabilir (Buckland, 1988:27).

Diğer taraftan, kütüphaneler geniş sistemlerdir. Kütüphanenin temel yapısı oldukça basittir: Kitaplar raflardadır, bir veya birden fazla kullanıcı, bir veya birden fazla kaynağı kullanabilir. Bunlarla beraber, daha yakın bir inceleme, birçok olası etkileşimi ortaya çıkarır. Büyük kullanıcı kitlesi içinden herhangi bir birey kütüphaneyi kullanabilir. Kullanırken de, bu tek kişi bir veya birden fazla belge ile, bir veya birden fazla kütüphane personeli ile ve diğer kullanıcılarla karşı karşıya gelebilir ve bunlarla bir etkileşim içine girebilir. Kaynaklar da birbirleriyle etkileşim içindedir. Bu çeşitlilikler değişik sonuçlar doğurur. Bir kaynağı satın almak, başka bir kaynağın satın almasını gerektirebilir, kütüphaneyi uzun saatler açık tutmak daha az müracat hizmeti verilmesine neden olabilir, gürültücü bir okuyucu bir başkasını rahatsız edebilir. Böyle sürüp giden bu karmaşık etkileşimleri, kütüphaneciler günlük yaşamlarında hissederler.

Yönetim açısından kütüphaneler, genellikle, küçük kuruluşlardır. Fakat sistem olarak geniş ve büyük sistemlerdir. Bu genişlik, bütçelerinden ya da büyüklüklerinden değil, etkileşimlerinin karmaşıklığından kaynaklanır (s. 28). Hele üniversitenin çok yönlü karmaşık yapısında bu etkileşimlerin, özellikle de kütüphaneci-kullanıcı arasındaki ayrı bir konumu vardır.

Üniversite kütüphanelerinin batı toplumundaki gelişmelerine göz atarken, bu gelişimi sistem yaklaşımı ve kütüphaneci-kullanıcı etkileşimi açısından değerlendirelim.

Yüzyılımız yüksek eğitiminin en çarpıcı olaylarından biri, üniversite kütüphanelerindeki büyük gelişmelerdir. Doğuda olsun, batıda olsun kökleri çok eskiye dayanan bu kütüphaneler, ancak yüzyılımızda, hatta son on yıllarda esas gelişimlerini göstermişlerdir. Çağdaş akademik kütüphanelerin, en ayırıcı özellikleri, binlerce hatta milyonlarca ciltlik koleksiyonları ile kullanıcıların bu koleksiyonlara özgürce erişebilme olanaklarıdır. Dikkate değer olan husus, her iki özelliğin de, sadece son onyılların olgusu olarak ortaya çıkmasıdır. Kütüphanenin daha uzun saatler açık bulundurulması, müracat hizmetlerinin hemen sağlanması da gelişimi etkileyen unsurlar olmuştur. Tüm bu gelişmeler, biraz da meslektan kütüphaneci sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır (Thompson, 1980:1,2).

Son 30-40 yılda, yüksek eğitimin kalitesindeki gelişme, üniversite kütüphanelerini çok etkilemiştir (Ratcliffe, 1980:29). Bu kütüphanelerin organizasyonunun ele alınışının ancak 40 yıllık bir geçmişi vardır.

1950 lerden önce üniversite kütüphaneleri, yeterli personeli olmayan, karmaşık durumlar yaratacak kadar büyük olmayan, rutin işlemlerin dışında işlem yapılmasını gerektirmeyen kütüphanelerdi. Aralarında personel değişimi pek ender olduğundan, değişim için kamçılayıcı bir güç oluşmaz, karşılaştırma olanağı doğmazdı. O yılların okuyucularının kütüphanelerden pek fazla istekleri olmazdı. Akademik kişiler, kendileri için özel kitap koleksiyonları oluşturabilirler, kaynak satın alırken, o kadar zorlanmazlardı. Kendi konularının literatürünü ve bibliyografik kaynaklarını bilirlerdi. Ancak ihtiyaç duydukları anda kütüphaneye giderler, sınırlı isteklerini dile getirirlerdi. Öğretim yöntemleri, verdikleri dersle sınırlı olduğundan, öğrencileri de kütüphaneye fazla bağımlı değillerdi. Zaten onlar da kendileri için gereken kaynakları satın alabilirlerdi (Mac Kenna, 1980:92).

O yıllarda, kullanıcıların kütüphanelerden beklentileri sınırlı olduğundan, kütüphanelerin hizmet sunuşlarının da bu durumla paralellik içinde olduğunu düşünebiliriz. Bir başka deyişle, istem ne kadarsa, sununun ona göre olduğunu belirtebiliriz. Böyle olunca, kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin zayıf olması son derece doğaldır. Kütüphanelerden sistem olarak söz etmek, o yıllar için, pek mümkün değildir.

1950 lerden sonra ise, önce yavaş yavaş, sonra giderek artan bir hızla değişiklikler kendini göstermeye başladı. Bu değişikliklerden her biri, her yönüyle üniversiteleri ve onların kütüphanelerini etkiledi.

1950 lerde, kitap satın alma alışkanlığı olmayan ve yüksek eğitim geleneklerini miras olarak almamış yeni kuşaklar ortaya çıktı. Bu durum üniversite kütüphanelerinin gelişimini olumlu yönde etkiledi.

1960 larda ise üniversite sayısında, buna paralel olarak da akademik personel ve öğrenci sayısında büyük artışlar kendini göstermeye başladı. Para, o zamana kadar görülmemiş şekilde akmaya başladı (s. 92). Yeni hizmetler ve araştırmaya teşvik için hiç bir masraftan kaçınılmadı. Bunun sonucu olarak hızlı bir gelişme başladı. Kütüphaneler de maddi yönden desteklenerek, koleksiyon ve hizmetlerini artırdılar (s. 93). Meslekten kütüphanecilerin çoğalması ve araştırmaya teşviğin doğal sonucu olarak, 1960 larda kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin farklı bir boyuta ulaştığını düşünmek yanlış olmaz.

1970 lerde daha normal koşullara dönüşün sancısı kendini gösterdi. Para, önceden olduğu gibi akınyordu. Gerçekten yapılması gereken ve masraflarını karşılamaya değer araştırmalara izin veriliyordu (s. 93). Kütüphaneler 1960 larda verdikleri hizmetleri ve kullanıcılarıyla etkileşimi, 1970 lerde de sürdürebilmişlerdir.

Sistemlerin önemli özelliklerinden biri de, değişimlere yanıt verebilme ve kendilerini çevrelerine adapte edebilme yetenekleridir. Ayakta kalabilmek için yeterli sağlamlığı sürdürebilmeleri gerekir (Buckland, 1988:28). Sistem olarak üniversite kütüphaneleri değişime ve çevreye yanıt verebilmek için organizasyon değişimi yapma ihtiyacı duymuşlar, kitap işlemlerinden okuyucu hizmetlerine kadar, kapalı raf sisteminden açık raf sistemine yönelmişler, konumlarını kitap deposu olmaktan çıkarıp, bilgi merkezi haline getirebilmişlerdir (Mac Kenna, 1980:93). Böylelikle sistem olarak ayakta kalmayı başararak varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

1970 lerde, hele 1980 lerdeki teknolojik gelişmelere ve bilgi teknolojisine kendilerini adapte edebilmişler, giderek karmaşıklaşan etkileşimlerle uğraşmışlar, bu yıllarda bambaşka boyutlara ulaşmış olan kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin önemini kavrayarak üniversite içindeki konumunumlarını sağlamlaştırmışlardır.

Bu gün ise değişim, önceki yıllara göre çok daha hızlıdır. Bilgi patlaması, enformasyon teknolojisindeki gelişme, yeni kullanıcı özellikleri yaratmıştır. Gray, kamu sektöründeki bütçe kısıtlamalarını, olumsuz bir değişim olarak nitelemektedir (Gray, 1988:113). Ancak bu kısıtlamaların, yeni teknolojilerin kütüphaneye girmesini engellediğini belirtmek zordur.

Son yılların üniversite kütüphanesi sistemi, daha büyük değişimlere, daha sistematik yöntemlerle-insan faktörünü de unutmuyarak ayak uydurma çabası içindedir. Değişimlere uymak zorundadır. Çünkü değişimlere ayak uyduramazsa ayakta kalamayabilir ve gelecek yıllarda belki de yerini, artık üniversite kütüphanesi adını almayacak başka kuruluşlara bırakmak zorunda kalabilir.

Son yıllarda "Örgüt Geliştirme" (Organization Development) denilen bir kavram ortaya çıkmıştır. Örgüt geliştirme "Kurumların yeni teknolojilere, yeni pazarlara ve kısacası değişimin kendisinin baş döndürücü hızına daha iyi adapte olmalarını sağlamaları için, alışlagelmiş inanç, tutum, değer ve yapılarını değiştirmelerini amaçlayan karmaşık bir stratejidir". Kısacası değişime bir yanıtır (Johnson, 1980:13). Üniversite kütüphaneleri için Örgüt Geliştirme programları son on

yıldır uygulanmaktadır. Artık batıda üniversite kütüphanelerinin değişim ve yeniliklere ne şekilde adapte olabilecekleri tartışılmaktadır. "Neredeyiz?", "Nereye varmak istiyoruz?", "Şu anda bulunduğumuz yerden ulaşmak istediğimiz yere nasıl gidebiliriz?" gibi sorular önem kazanmaktadır. (s. 14). Örgüt Geliştirme, üniversite kütüphanecilerinin kütüphaneyi cazip bir duruma getirmek için gösterecekleri çabaları, kendi inanç, tutum ve davranışlarını da değiştirmelerini kapsamı içine almaktadır.

Üniversite kütüphaneleri için iki Örgüt Geliştirme çabası vardır:

1. MRAP (Management Review and Analysis program) Yönetimin Analiz Edilerek Gözden Geçirilmesi Programı.
2. ALDP (Academic Library Development Program) Akademik Kütüphaneleri Geliştirme programı.

Ortak amaçları doğrultusunda bu programlar, üniversite kütüphanelerinin değişimlere ayak uydurabilmeleri için, daha olumlu bir uygulamayı benimsemelerini sağlarken onları istedikleri yöne doğru harekete geçirmede yardımcı olurlar (s. 17).

Yürütülmesi şart olan plânlama ve değerlendirme işlemleri, Örgüt Geliştirme ile iç içedir ve üniversite kütüphaneleri için çok büyük önemleri vardır. Kendi kendini değerlendirme (self-assessment) ve kendi durumunu saptama (self-survey) son yılların çok gözde konularıdır. Mümkünse sürekli olarak kütüphanenin, olanak ve hizmetlerini, yönetim ve rutin işlerini kendi kendine değerlendirmesi gerekir (s.24). Değişimlere cevap verebilmek, yeniliklere adapte olabilmek ve zamana uygun hizmet verebilmek için değerlendirme mutlaka yapılmalıdır.

Kütüphanelerin en temel ve en son amacı kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak olduğuna göre, bütün bu değişimlere yanıt verme çabası doğrudan doğruya kullanıcının kendisi için ve kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin yeni boyutlarına ayak uydurabilmek içindir.

Gelişmekte olan ülkelerin üniversite kütüphaneleri hizmetlerini gelişmiş ülkeler için değindiğimiz unsurlardan soyutlamak olanaksızdır. Bu ülkelerde de üniversite kütüphaneleri hizmetleri, bir sistem olarak ele alınması gereken, ülkenin ve hizmet verdikleri üniversitenin çok yönlü etkileşiminden paylarını alan, çağın değişimlerine adapte olmaları kaçınılmaz görünen ve yine kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin önemli olduğu hizmetlerdir.

Ancak gelişmekte olan ülkelerde üniversite kütüphaneciliğinin kendine özgü özellikleri vardır. Bu ülkelerde, ulusal gelişme ile üniversite kütüphanelerinin yakın ilişkisi söz konusudur. İnsanların yetiştirilmesi ve geliştirilmesinde üniversiteler büyük yatırımlar gerektiren ve temelde ele alınmaları gereken kurumlardır. Üniversitelerin etkin olabilmeleri için, ülkenin kendine özgü gereksinme ve amaçlarını yansıtacak şekilde organize edilmeleri, geliştirilmeleri ve yönetilmeleri gerekir. Bu arada üniversitenin geleneksel amaçları da unutulmamalıdır. Ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmede yüksek eğitimin önemli rolü kabul ediliyorsa, üniversitenin fonksiyonlarına paralel olarak hizmet veren kütüphanelerinin de ulusal gelişmede büyük katkısı vardır demektir (Gelfand, 1968:16). Bu tür kütüphanenin, çağdaş dünyanın akademik personeli, araştırmacı ve öğrencisinin isteklerine yanıt verecek duruma gelmesi gerçeği, gelişmekte olan ülkeler içinde geçerlidir (s. 5).

Bu ülkelerin ortak amacı, ekonomik kalkınmayı hızlı gerçekleştirmektir. Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için her düzeyde çalıştırılacak daha çok insan gücü yetiştirmeye ve bu gücü bilgi yönünden geliştirmeye ihtiyaçları vardır. İşte bu süreç içinde üniversiteler temel bir rol

üstlenirler. Üniversitelerin yararlı mezunlar üretme yetenekleri, sadece iyi yetişmiş akademik personele ya da seçilerek üniversiteye kabul edilmiş öğrencilere bağlı değildir. Toplumun, yüzyılların deneyimiyle topladığı bilgi kaynaklarına doğrudan erişimin sağlanmasına da bağlıdır. Bilgiyi toplama, düzenleme ve kullanıma sunmada üniversitenin, kütüphaneden daha uygun bir birimi var mıdır? Sadece daha çok sayıda ama nitelikli insan gücü üretme olgusu bile, üniversitelerin ve onların kütüphanelerinin değerini vurgulamak bakımından yeterince kuvvetlidir (s. 13).

Gelişmekte olan ülkelerde üniversite kütüphanelerinin gelişimini etkileyen engeller şu şekilde sıralanabilir: Üniversite ve kütüphanenin amaçlarının yeterince tanımlanmaması, işbirliğinin olmaması, üniversite yetkilileri ve akademik kadrodan beklenen anlayışın gelmemesi, yetişmiş kütüphaneci ve yeterli memurun bulunmaması, hem üniversitede, hem ülkede kütüphane kaynaklarının eksikliği, yetersiz maddi destek, ciddi ithal zorlukları ve kur farkı ödeme zorlukları, fiziksel olanak yorgunluğu, kompetan üniversite kütüphanesi müdürü tayin etmedeki başarısızlık, kütüphane müdürlerine önemli sorumluluklarına uygun yetkinin verilmemesi, kütüphanecilerin mesleki ve eğitim özelliklerini tanımama, gereksiz ve aşırı derecede karmaşık satın alma işlemleri ve diğer yönetim kuralları, kitap kayıplarından personelin kişisel olarak sorumlu tutulması.

Bütün bu engelleri ortadan kaldırmaya tek başına kütüphanecilerin gücü yetmez. Akademik kadro ve üniversitenin üst düzey yöneticilerinin genellikle üniversite içi engelleri giderecek güçleri vardır. Üniversite dışı engeller ise devletin üst düzey görevlilerinin sorumluluğunda çözümlenebilir (s. 14).

O halde, kütüphaneciliğin ve sorunlarının üniversite yöneticileri, akademik personel ve hatta devlet büyükleri tarafından daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Ancak bu anlayışla üniversite kütüphanecilerinin, kurumlarının gelecekteki gelişmesi için destek alması mümkündür. Aslında bütün bu kişiler kütüphanelerin gelecekteki gelişmesinden sorumludur. Bu nedenle kütüphanecilik konularında sözlü ya da yazılı olarak aydınlatılmalıdırlar. Mesleğimizin literatürü sadece kütüphaneciler içindir. Oysa sorumlulukların paylaşılması için mutlaka bu kişilere de hitabeden yazılar kaleme alınmalıdır (s. 13). Gelişmekte olan ülkelerin üniversite kütüphanecilerine bu bakımdan çok iş düşmektedir. Kütüphaneci-kullanıcı veya üst yönetici ilişkisi, bu ülkelerin üniversite kütüphaneleri açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Üniversite kütüphanecisi kullanıcıyı tanımalıdır. Çağdaş kütüphanecilikte kullanıcıyı tanımlarken pazarlamacı bir yaklaşım tercih edilir ve kullanıcı kütüphanenin hizmet vermeyi amaçladığı kişi, yani pazara gelen kişi olarak tanımlanır. Dünyanın her yerinde kullanıcılar, almak istedikleri hizmetler açısından, farklılıklar gösterirler. O halde kütüphane hizmeti pazarlanacaksa, kullanıcıların yararlanmak istedikleri hizmetler gruplandırılır, benzer hizmetler belirli gruplar içine yerleştirilir (Belagden, 1980:25). Çağdaş kütüphanelerde yapılan budur. Gelişmekte olan ülke kütüphanecileri, hizmetleri sınıflandırmayı becerebilmeli, pazarlama işine çok önem vermelidirler. Hizmetler, kullanıcılara, yetkililere, bütçeyi ayarlayan kişilere pazarlanmalıdır.

Pazarlama yöntemi ile, bir yandan kütüphaneci-kullanıcı etkileşimi farklı boyutlara ulaşacak, kullanıcılar kütüphane hizmetlerinden, hatta sorunlarından haberdar olacak, diğer taraftan gelişimi engelleyen engellerin ortadan kaldırılması için adım atılmış olacaktır. Bu engellerin ortadan kaldırılması için kütüphanelerin, kullanıcı ve yöneticilerin yakın ilgisine ihtiyaçları vardır. Sürekli ve yakın ilişkileri yaratmak ise üniversite kütüphanecilerinin sorumluluğu içine girer.

Kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminde insan psikolojisini anlamının önemi büyüktür. Son on yıllarda insan psikolojisi hakkında çok çalışma yapılmışsa da, kütüphane kullanıcılarının

psikolojisine çok az yer verilmiştir. Şurası bilinen bir gerçektir ki, kütüphaneciler de kullanıcılarının psikolojisinden çok, kendi sistemlerinin çözümlenmesine ağırlık vermişlerdir. Oysa istenen bilgi ile ilgili olarak kütüphaneci-kullanıcı arasında olumlu iletişimi kolaylaştırmak sorunu vardır (Foskett, 1984:35).

Kütüphaneler kullanıcı toplumlarından ayrı, statik birimler olmadığı gibi, kullanıcı psikolojisi de, kullanıcının ait olduğu toplumdaki ayrı olarak düşünülemez (s. 37). Gelişmiş olsun, gelişmekte olsun bütün ülkelerde kütüphaneciler, kendi toplumlarının bir uzantısı olan kullanıcıların psikolojik durumlarını anlama ve kendi psikolojilerini onlara anlatma yolunda çaba harcamalıdır. Üniversite kütüphanecisinin kullanıcı ile etkileşimi, bu özel psikolojiyi anlama ve anlatma sürecinin olumluluğuna bağlıdır. Kullanıcıya sevgi ve anlayışla yaklaşma, kuşkusuz farklı sonuçlar doğurur.

Kütüphaneciler üniversite toplumunun her grubu ile farklı etkileşimler içindedir. Kütüphane müdürünün temel sorumluluğu, kişileri kütüphane sorunları hakkında aydınlatmak, hizmetleri pazarlamak, sorunları çözümü getirecek doğru kişiye yöneltmek, tartışmaya zorlamak, karar vermek ve bu kararı üniversite içinde yaymaktır (Rogers, 1971:9).

Kütüphanenin öğrenciler tarafından kullanımını teşvik için kütüphaneci ve akademik personel açısından bilinçli bir işbirliği kurulmalıdır. Bu işbirliğinde sadece kütüphanecinin değil, akademik personelin de katkısı söz konusudur. Öğretim üyesi dersini, kütüphaneyi kullandıracak şekilde vermelidir. Öğrenciyi kütüphane kullanımına zorlayan en önemli etken, merak ve öğrenme ihtiyacını doğurtmaktır.

Akademik kişi ise, kütüphanenin kendi çalışmaları için de çok yardımcı bir yer olduğunu anlayacak, hizmet ve kaynakları öğrenmek isteyecektir (Gelfand, 1968:25).

Kütüphaneci ise akademik personelin öğrettiği konuları ve onların özel meraklarını öğrenerek, yeni gelen kitapları onlara duyurarak (s. 26), kitap seçimi sorumluluğunu onlarla paylaşarak (s. 69) kendi rolünü oynayabilir. Kaynakların sergilenmesi kullanıcıları kütüphaneye çekmek için etkili bir yoldur (s. 111).

Üniversite kütüphanesinin temel rolü eğitimle ilgilidir ve kütüphane eğitiminin dinamik bir parçasıdır. "Educational Librarianship" kavramı, akademik kuruluşlarda kütüphanecilerin rolü ile ve kütüphanenin eğitimdeki yeri ile ilgilidir (Christ, 1972:13). Okuyucu hizmetlerinin günlük fonksiyonu kullanıcı eğitimini gündeme getirmiştir. Birçok üniversitede resmi hale gelmiş olan bu eğitim, kütüphanenin akademik bir birim olarak değerlendirilmesini sağlamış, diğer taraftan kütüphaneciye akademik bir kimlik kazandırmıştır (Gelfand, 1968:25). Kullanıcı eğitimi, kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminde çok özel yeri olan bir olgudur.

Bu etkileşimle ilgili olarak değindiklerim, gelişmekte olan ülkelerin üniversite kütüphaneleri hizmetlerinde, özellikle göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

Ülkemiz kütüphanelerine gelince; Gelişmekte olan ülkelerde üniversite kütüphanelerinin gelişmesini engelleyen pek çok faktör, Türkiye içinde geçerlidir. İşbirliğimiz yok denecek kadar sınırlıdır. Üniversite yetkilileri ve akademik personelden yeterli ve beklenen anlayış gelmemektedir. Yetişmiş kütüphaneci ve memur sayısı istenenleri gerçekleştirecek sayıda ve kalitede değildir. Maddi destek yetersizdir. Bu engelleyici faktörlerin sayısını artırmak mümkündür.

4 Kasım 1981 tarihli, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda üniversitenin tanımı ve amacı güzel bir şekilde kaleme alınmıştır. Bu tanım ve amaç, yüksek düzeyde eğitime ve

öğretime, bilimsel çalışma ve araştırmalara, bilgi ve teknoloji üretmeye ve bunlar gibi birçok olumlu işlevlere değinmektedir. Kütüphaneleri geliştirmeden, üniversitelerimizin, değinilen amaçlara ulaşmaları mümkün müdür? Bunun mümkün olmayacağı konusunda bizlerle hem fikir olduklarından hiç şüphe etmediğimiz yetkililerin, gelişmemizi engelleyen faktörleri zaman içinde ele alıp çözeceklerine ve bizlere destek vereceklerine inanıyoruz.

Üniversite kütüphanelerimizin personel, bütçe, koleksiyon, bina vb., yazmakla bitmeyecek sorunlarına değinmek istemiyorum. Ancak şu hususlara değinmeden geçemeyeceğim: Bilgi sorunlarını çözmek pahalı ve zor bir iştir ve uzmanlığı gerektirir. O halde uzmanlık kadroları artırılmalıdır. Kütüphanecilerin eğitime dolaylı, kullanıcı eğitimi programlarıyla da doğrudan katkıları olduğu unutulmamalıdır. Ayrılan kısıtlı bütçeler koleksiyonları ayakta tutmaya zorla yetmektedir. Üniversite kütüphaneleri ancak koleksiyonlarının hem güncelliği, hem de nicelik ve nitelik olarak yeterliliği ile, üniversitenin araştırma, eğitim, öğretim işlevlerini destekleyebilir. Gittikçe uzmanlaşan konularda, gittikçe daha fazla yayın çıkmakta ve bunların fiyatları katlanarak artmaktadır. Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar da bunlara eklenince sorunun boyutu büyümektedir.

Bununla beraber, son yıllarda kütüphaneci-kullanıcı ve kütüphaneci-üst yönetici ilişkisinin gelişmesi yolunda olumlu adımların atılmadığını, önemli çabaların gösterilmediğini belirtmek yanlış olur. Üniversite kütüphanecilerimiz pazarlamanın, satışın, sorunlarını dile getirmenin önemini anlamışlar, birçok akademik kişinin ve yöneticinin kütüphaneye bakış açılarını değiştirmeyi, az da olsa, başarmışlardır. Kütüphanelerimizden bazıları, Rektörlerden, Genel Sekreterlerden, akademik personelden ilgi ve anlayış görme yolundadır. Bununla beraber, kütüphanelerin istenen düzeyde hizmeti gerçekleştirebilmeleri için, bu anlayış ve bakış açılarının yeterince olumlu olmadığı da bir gerçektir.

Diğer taraftan üniversite kütüphanecilerimiz arasında memnuniyet verici bir iletişim vardır. Bu iletişim kamçılayıcı bir güç oluşturmakta, hiç bir kütüphane, diğerinden geri kalmak istememektedir. Olağan hizmetlere ek olarak, kullanıcı eğitimi, bibliyografik tarama, kullanıcı ile daha yakın iletişim, bilgi hazırlama gibi hizmetler, birçok üniversite kütüphanemizin gündelik hizmetleri haline gelmiştir.

Sayısı 29'a çıkan ülkemiz üniversitelerindeki kütüphaneler, azımsanmayacak gelişmeler gösterme yolundadır. 21 Kasım 1983 tarihli ve 18228 sayılı Resmi Gazete'de çıkan 124 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile üniversite kütüphaneleri için Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlıklarının oluşturulduğu bildirilmiştir. Son yıllarda Daire Başkanlarının kararları doğrultusunda olumlu adımlar atılmıştır. Üniversite kütüphanelerimiz arasında ödünç verme hizmetleri başlamıştır. Birkaç yıldan beri kütüphaneler arasında kitaplar ödünç alınıp verilmektedir. Ancak ulusal anlamda, hiç olmazsa üniversite kütüphaneleri için, bir kitap toplu kataloğunun eksikliği kendini hissettirmektedir. Süreli yayın toplu kataloğu ise güncelliğini yitirmiş durumdadır. Bununla beraber, üniversite kütüphaneleri için kitap toplu kataloğu çalışmaları başlatılmıştır ve sürdürülmektedir.

Üniversite kütüphanelerimizde, değerlendirme çalışmalarının başlatılmasının zamanı gelmiştir. Yurt çapında yürütülecek değerlendirmeler, üniversite kütüphaneciliğimizin hangi aşamada olduğunu belirleyecek ve onların gelecekteki amaçlarına ışık tutacaktır. Değerlendirme, "Niçin kütüphane?" sorusu ile başlar, "Kütüphane ne derece başarılıdır?" sorusu ile devam eder. İkinci sorunun yanıtını bulabilmek için hizmetlerin test edilmesi, durum saptamalarının (survey) yapılması şarttır. Bu değerlendirmenin sonucunda, hangi üniversite kütüphanemizde hangi hizmetlerin verildiğini, bazılarında bazı hizmetler verilemiyorsa bunun nedenlerini anlamak da

mümkün olabilecektir.

Değişmelere uyabilmek ve ülkemizde de değişmeye başlayan kullanıcı özelliklerine göre hizmet verebilmek için de, Örgüt Geliştirme'nin gereği olan değerlendirmelere yer verilmelidir. Değerlendirme sonuçları, belki de, alışlagelmış inançlar, tutum, değer ve yapılarımızı değiştirmeyi gerektirecektir.

Kütüphanenin amacını açıkça anlamak, hizmet verilen toplum için geniş kapsamlı çalışmalar yapmak ve belirlenen amaç doğrultusunda politikaları güncelleştirmek, kendi kendini değerlendiren üniversite kütüphanelerinin uyması gereken hususlardır (Johnson, 1980:24,25). Üniversite kütüphanelerimiz kendilerini değerlendirirken bu konuların üzerinde durmalıdırlar.

Gelfand, akademik personelin kütüphaneye karşı tutumları ve derslerindeki öğretim yöntemleri değerlendirilebilirse, bunun kütüphanenin genel değerlendirilmesi bakımından çok anlamlı olacağını belirtmektedir. Çünkü böyle bir değerlendirme, kütüphanenin akademikler tarafından ne oranda kullanıldığını, kütüphaneye katkılarını, paylaştıkları sorumluluğu, ayrıca kütüphane hizmetlerinin niteliğini ve ihtiyaçların ne olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bir değerlendirme sonucunda, öğretim yöntemlerinin kökten değişmesini beklemek fazla bir istek olabilir, ancak hizmetlerdeki gelişme, öğretim yöntemlerinde değişiklik yapılmasına yol açabilecektir (Gelfand, 1968:149). Üniversite kütüphanelerimizde de yürütülebilecek böyle bir değerlendirmenin, ne denli yararlı olacağı açıktır.

Değerlendirme kadar önemli olan plânlama da, üniversite kütüphanelerimiz tarafından mutlaka ele alınmalıdır. Kaç üniversite kütüphanemiz plânlamaya yer vermekte, plânladıklarını uygulamakta, uyguladıklarını değerlendirmektedir?

Türk üniversitelerinde de, kütüphanenin, üniversite içindeki konumunu sağlamlaştırmasında, kütüphaneci-kullanıcı, kütüphaneci-üst yönetici ilişkilerinin, ayrıca hizmetleri pazarlarının büyük rolü olabilmelidir. Aslında ancak bu ilişki ve etkileşimler sonucunda kütüphanecinin, üniversite içinde çok daha anlamlı ve saygın bir konuma getirilmesi söz konusudur.

Üniversite kütüphanecileri olarak biz, sık sık kullanıcılarımızı suçlama eğilimindeyizdir. Kütüphaneyi eleştirmeyi alışkanlık haline getirdikleri için onlara kızar, "Kütüphane istenenleri veremiyorsa, suç birazda kullanıcılarındadır" deriz. Kendi aramızda şu sorunları dile getirerek yanıtlarını bulmaya çalışırız: "Koleksiyonların oluşturulmasında akademik personele hiç mi sorumluluk düşmez?", "Kütüphaneyi herhangi bir yönüyle eleştiren akademikler neden kaynakların daha nitelikli, hizmetlerin daha verimli olması için işbirliğine yanaşmazlar?", "Verdikleri dersler neden öğrenciyi kütüphaneye yöneltecek tarzda değildir?", "Ödünç aldıkları kaynakları neden zamanında geri getirmezler?".

Ancak kullanıcılara bu denli yüklenmek yerine, şu sorunların yanıtlarını bulmamız belki de daha doğru olur: "Kütüphanemizi yeterince pazarlayabiliyor muyuz?", Hizmetler ve sorunlar hakkında yeterli bilgiyi verebiliyor muyuz?", "Kullanıcılarımızın psikolojisine uygun davranıyor ve onları sevgi ile karşılayabiliyor muyuz?", "Sorumluluğun onlarla paylaşılması gerektiğini iyice anlatabiliyor muyuz?".

Aslında sürekli ve yakın ilişkileri yaratmak kütüphanecilerin sorumluluğuna girer. Kütüphanenin, üniversitenin kalbi olduğu görüşünü benimsememiz yeterli değildir. Kütüphanenin üniversite içinde saygın ve anlamlı bir konuma getirilmesini istiyorsak, üniversite toplumu ile sürekli ve yakın ilişkilere girerek bu toplumun yanımızda olmasını sağlamamız gerekir.

Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusu'nda Kütüphanemizle ve hizmetlerimizle ilgilenen, işbirliğine ve desteğe hazır, kütüphaneci-kullanıcı etkileşiminin güzel örneklerini oluşturma fırsatı veren sayılı ve seçkin üniversite mensuplarına teşekkür ederek ve bu tür kullanıcının sayıca artmasını dileyerek çalışmamı sonuçlandırmak istiyorum.

Kaynaklar

- Blagden, John. 1980. *Do We Really Need Libraries?* New York: Saur.
- Buckland, Michael K. 1988. *Library Services in Theory and Context*. 2. ed. Oxford: Pergamon.
- Christ, Jhon M. 1972 *Toward a Philosophy of Educational Librarianship*. Littleton, Colo.: Libraries Unlimited, Inc.
- Foskett, D.J. 1984. *Pathways for Communication*. London: Clive Bingley.
- Gelfand, M.A 1968. *University Libraries for Developing Countries*. Paris: Unesco.
- Gray, Jhon. 1988. *National Information Policies; Problems and Progress*. London: Mansell.
- Johanson, Edward R. ve Stuart H. Mann. 1980. *Organization Development for Academic Libraries; An Evaluation of the Management Review and Analysis Program*. Westport, Conn.: Greenwood.
- Mac Kenna, R.O. 1980. "University Library Organization," : *University Library History: An International Review*, ed. James Thompson. New York: Saur. Sayfa:92-108.
- Ratcliffe, F.W. 1980 "The Growth of University Library Collections in the United Kingdom," : *University Library History: An International Review*, ed. James Thompson. New York: Saur. Sayfa: 5-32
- Rogers, R.D. ve D.C. Weber. 1971. *University Library Administration*. New York: Wilson.
- Thompson, James ed. 1980. *University Library History: An International Review*. New York: Saur.
- Tonta, Yaşar. 1987. "Kütüphanecilik Eğitiminde Gelişmeler ve Türkiye," *Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. Sayfa: 85-95.